

- взаємозв'язок у змісті, методах і засобах навчання дітей математики;
- максимальне використання всіх видів дитячої діяльності в математичному розвитку дітей у їх розумному співвідношенні;
- підвищення рівня професійної підготовки кадрів із проблеми формування елементарних математичних уявлень дошкільників та школярів;
- узгоджена робота дитячого садка, школи і сім'ї.

Ефективними методами та прийомами розвитку логіко-математичної сфери старшого дошкільника та першокласника є: проблемні ситуації та завдання, завдання з елементами пошуку, дидактичні ігри і вправи, задачі-жарти, задачі-загадки, задачі з казковим сюжетом.

Матеріали дослідження є спробою обґрунтувати загальні педагогічні основи логіко-математичного розвитку старших дошкільників і молодших школярів. Виникає проблема досконалого вивчення психолого-педагогічних особливостей розвитку математичних здібностей дітей старшого дошкільного віку та першокласників, а також співпраці дошкільного закладу, школи та родини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бабанский Ю.К. Интенсификация процесса обучения. – М.: Знание, 1987. – 80 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні // Дошкільне виховання. 1999. – № 1. – С. 6-9.
3. Белошистая Л.В. Формирование и развитие математических способностей дошкольников. – М., 2003. – 400с.
4. Люблинская А.А. Воспитателю о развитии ребенка. – М.: Просвещение, 1972. – 132 с.

УДК 37.013.42+372

Л.П. Карнаух

ПСИХОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПРОБЛЕМИ ВИХОВАННЯ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ-ДОШКІЛЬНИКІВ У СОЦІАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Стаття присвячена висвітленню психологічних підходів науковців щодо проблеми виховання безпечної поведінки дітей-дошкільників у соціальному середовищі. Для глибшого розуміння означеної проблеми дослідник здійснив психологічний аналіз сутності поняття "поведінка". Автором статті проаналізовані зарубіжні і вітчизняні теорії поведінки, що, визначають психологічні механізми виховання стереотипів безпечної поведінки особистості у дошкільний період дитинства. Крім того, автор статті обґрунтовує думку про те, що, пізнаючи соціальний світ, дитина не тільки засвоює норми соціального середовища, а й стає активним перетворювачем свого власного внутрішнього світу, що веде до саморозвитку і самовдосконалення підростаючої особистості.

The article is dedicated to the highlighting of the psychological approaches of scientists to the problem of shaping secure behavior of pre-school children under the conditions of social environment. The psychological analysis of the notion "behavior" is done by the researcher for the deeper insight of this problem. The author of the article analyses foreign and domestic behavior theories, which uncover the psychological mechanisms of shaping secure behavior stereotypes of a person during pre-school period of childhood. Besides the author of the article proves the idea, that a child doesn't only assimilate the requirements of a social environment while getting to know about social world, but also becomes a creator of his (her) inner world, which leads to self-development and self-improvement of the growing up personality.

Постановка проблеми. В умовах соціальних протиріч сучасного суспільства проблема безпеки життя і здоров'я підростаючого покоління визначена сучасними науковцями Д. Плахтій, А. Савчук, В. Підгорним, І. Буртейним, Р. Якимом як одна із глобальних. На сучасному етапі розвитку суспільства дедалі частіше порушуються механізми взаємодії

підростаючої особистості і соціального середовища, що призводить до виникнення нових небезпек для життя і здоров'я дитини в перші роки життя. Адже сьогодні соціальне середовище може здійснювати небезпечний вплив на життя і здоров'я дітей. Малюки пропадають без вісті, стають жертвами дорожньо-транспортних пригод, насилля та жорстокого ставлення, бездоглядності, крадіжок та шантажу з боку дорослих. Іноді малюки не мають елементарних навичок збереження свого власного життя, що і стає причиною нещасних випадків під час необачного поводження з небезпечними предметами, речовинами, іграшками, електроприладами.

Аналіз останніх досліджень. Розуміння соціальної значущості проблеми забезпечення безпеки дитини дошкільного віку у всіх сферах її життєдіяльності дало могутній імпульс для активізації наукових досліджень. Сучасні дослідники І. Бех, О. Кононко, Л. Гураш, Р. Мойсеєнко, С. Проскурін, Т. Хромцова, Б. Шерман, Л. Яковенко розглядають проблему виховання основ безпеки життєдіяльності дітей дошкільного віку як необхідну складову соціального розвитку та життєвої компетентності, спрямованих на збереження життя і здоров'я. Складні і суперечливі умови життєдіяльності сучасної дитини в умовах постійно змінюваного соціального довілля потребують суттєвого переосмислення психологічних підходів до побудови навчально-виховного процесу, що спрямовується на формування основ безпеки життєдіяльності дитини у довіллі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Незважаючи на певні напрацювання у цьому напрямку, у дослідженнях з даної проблеми не приділено належної уваги поведінковому компоненту, який характеризує рівень активності особистості, що спрямований на збереження власного життя і здоров'я у відповідності з власним суб'єктивним ставленням до соціального середовища і до себе.

Формулювання цілей статті. З метою глибшого розуміння означеної проблеми, вважаємо за необхідне обґрунтувати з психологічної точки зору поняття “поведінка”, а також проаналізувати зарубіжні і вітчизняні теорії поведінки, що розкривають психологічні механізми виховання стереотипів безпечної поведінки особистості у дошкільний період дитинства. Звідси, мета статті – здійснити аналіз психологічних підходів науковців щодо проблеми виховання безпечної поведінки дітей-дошкільників у соціальному середовищі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для глибшого розуміння психологічних механізмів виховання безпечної поведінки дітей-дошкільників у соціальному середовищі перш за все звернімося до обґрунтування поняття “поведінка”. З психологічної точки зору поведінка тлумачиться як властива живим істотам взаємодія із середовищем, опосередкована їхньою зовнішньою (руховою) і внутрішньою (психічною) активністю. Тобто, під поведінкою розуміють зовнішні прояви психічної діяльності. В цьому відношенні поведінка протиставляється свідомості. Адже поведінка виявляється у зовнішньому світі, а процеси свідомості протікають у внутрішньому світі суб'єкта. Поведінка проявляється в таких фактах: зовнішні фізіологічні процеси, що пов'язані зі спілкуванням, станом та діяльністю – поза, міміка, інтонації; рухи і жести, дії як акти поведінки, що мають певний зміст і вчинки – ще складніші акти, що мають соціальне значення та пов'язані з нормами поведінки, відносинами, самооцінкою [7: 341]. Відповідно до психологічної точки зору поведінка регулюється зовнішніми і внутрішніми факторами. До перших відносять соціальні, групові і індивідуальні норми і цінності. До внутрішніх (психологічних) факторів регуляції поведінки відносять: ціннісні орієнтації, установки, особистісні смисли, мотиви, потреби, інформаційне забезпечення особистості (знання), навички, які дають можливість людині виконувати поведінкові акти автоматично.

Наукове осмислення психолого-педагогічних засад виховання безпечної поведінки дітей дошкільного віку у соціальному середовищі в межах започаткованого нами дослідження значною мірою пов'язане з аналізом відомих теорій поведінки. Звернення до наукових джерел дає змогу засвідчити, що дослідники різних напрямків психології намагалися розкрити механізми поведінки, виходячи зі своїх концептуальних положень. Слід

відмітити, що загальною ознакою більшості теорій поведінки є їх моністичність, тобто прагнення пояснити поведінку людини за допомогою однієї умови.

Так, в основі теоретичних поглядів біхевіористів (Б. Скіннера, Дж. Уотсона, Е. Торндайка) лежить твердження про те, що поведінка людини – це сукупність реакцій-відповідей на вплив навколишнього середовища (стимулів). Тобто, будь-яка поведінка пояснювалася жорсткою схемою “реакція-стимул”. Шляхом багаторазових повторень після закріплення реакцій у відповідь на стимули (нагороди) формується набір автоматизованих дій – “репертуарів поведінки” [5: 26]. При цьому вдалий досвід закріплюється у стереотипах поведінки, а невдалий – відкидається. Проаналізувавши цю теорію, логічним буде зробити висновок про те, що змінюючи соціальне середовище особистості, можна змінити і її поведінку.

На ґрунті біхевіористичних позицій в 70 роках ХХ століття висувається необіхевіористами (Г. Тардом, Дж. Долардом, Р. Сірсом, Х. Раушем, А. Бандурою) теорія соціального научіння. На думку прихильників цієї теорії, одна з головних визначальних першопричин людської поведінки є людська схильність до наслідування поведінки інших з урахуванням того, наскільки сприятливими для індивіда можуть бути результати такого наслідування. Головною детермінантою поведінки людини є научіння через спостереження за зразками та наслідками поведінки батьків та найближчого оточення [1: 36].

Своєрідного трактування набуває тлумачення сутності поведінки у психоаналізі. За психоаналітичною теорією, засновником якої є З. Фрейд, поведінка людини у дорослому віці пояснюється шляхом вивчення несвідомого психологічного життя людини в дитинстві. Шляхом психоаналізу можна повернути людину до її минулого досвіду, що приніс їй сильні стреси і психічні травми, які в дорослому віці перейшли на рівень підсвідомості, витіснились за Фрейдом в “Ід” і керують поведінкою людини протягом усього життя. Вивчаючи факти особистісного досвіду, які людина отримала в дитинстві, можна, як вважають психоаналітики, пояснити поведінку людини по відношенню до себе та інших людей уже в дорослому віці [6: 425].

Засновник трансакційного аналізу Е. Берн пояснював поведінку людини, виходячи зі стану свого “Я”, в якому вона перебуває в даний момент. Берн вважав, що людина при взаємодії з іншими членами суспільства, має певний репертуар станів, які він вичленив як: стан “Я”, схожий з образом батьків, що носить назву “Батько”, стан, що спрямований на об’єктивну оцінку дійсності – “Дорослий”, та стан “Я”, що зафіксований у ранньому дитинстві та являє собою архаїчний пережиток – “Дитина”. Згідно його положень, людина в залежності від ситуації в певний момент часу використовує один із цих станів, незалежно від віку [2: 115]. В світлі нашого дослідження можна зробити припущення, що малюк у дошкільному віці в основному перебуває у стані “Дитина”, який домінує над станами “Дорослий”, “Батько”. А виховання безпечної поведінки має зводитися до того, щоб врешті-решт “Дитина” стала “Дорослою”.

На протигагу зарубіжним концепціям, що визначають домінуючу роль впливу середовища, інстинктів на поведінку особистості, і відводять при цьому пасивну роль дитині, вітчизняні психологи Л. Виготський, Г. Костюк, Л. Венгер, В. Мухіна, Л. Божович відстоювали думку, про те, що поведінка дитини формується під впливом сукупності таких факторів, як соціальні умови, спілкування та сфера діяльності, у яких малюк живе і розвивається. Особистість не є пасивним продуктом взаємодії спадковості і середовища. Взаємодія цих факторів реалізується через активність дитини [4: 82]. Під впливом середовища на кожному віковому етапі розвитку особистості формується специфічна “соціальна ситуація розвитку як система відношень між дитиною даного віку і соціальною дійсністю” [3: 260]. Особистість дитини, яка формується, в процесі здобуття соціального досвіду, засвоює знання щодо способів поводження з предметами, людьми, починає оцінювати наслідки своїх дій. Водночас, видатний психолог Г. Костюк наголошував, на тому, що “між знаннями норм, правил і реальною поведінкою бувають значні розбіжності”. Г. Костюк доводить, що вирішальна роль у формуванні поведінки дитини належить системі

мотивів, які спонукають особистість до тих чи інших дій. “Якщо необхідні внутрішні спонукування (потреби, інтереси, почуття) відсутні або незначні, то знання і навички будуть недієвими” [4: 177]. “В системі суспільних відносин, – продовжує свою думку Г. Костюк, – у дитини формуються мотиви поведінки. У цій системі формуються вимоги, що ставляться перед дитиною дорослі” [4: 178]. В разі виконання правил безпечної поведінки дитина отримує від дорослих позитивне підкріплення своєї поведінки у вигляді схвалення, задоволення діями, яке викликає позитивні емоції, що і виховує у дитини бажання виконувати “дорослі” вказівки. Узагальнення і закріплення позитивних емоційних переживань і прагнень викликає потребу у дитини поводитися так, як вимагає засвоєна норма поведінки. Отже, важко не погодитися з висновком Костюка про те, “що утворення звичних форм поведінки є процесом перетворення зовнішнього у внутрішнє” [4: 181].

Водночас, індивід, залучаючись до соціальних відносин, не тільки сприймає соціальні норми, а й починає усвідомлювати своє місце у соціумі та стає активним перетворювачем свого власного внутрішнього світу, що веде до саморозвитку і самовдосконалення особистості, тобто “соціальне стає індивідуальним” [4: 258].

У світлі нашого дослідження варто наголосити на важливій думці Г.Костюка: “Особистість виховується не лише внаслідок засвоєння впливів навколишнього середовища, а й тому, що чинить їм опір” [4: 180]. У цьому контексті влучною є його думка про те, що мистецтво виховання полягає в тому, щоб сформувати у особистості готовність правильно розв’язувати внутрішні конфлікти, бути стійким щодо всяких спокус, чинити опір зовнішнім негативним впливам [4: 180]. Дитина вже в дошкільному віці починає розуміти своє місце серед людей, розуміє свої права і обов’язки, вчиться відстоювати свій “особистий простір”, за допомогою дорослих у неї формується почуття соціальної дистанції у стосунках із близькими і чужими, приємними, індивідуальними і неприємними, агресивними людьми, вчиться визначати певні межі припустимої безпечної поведінки.

Отже, соціальні норми безпечного співжиття обов’язково мають засвоюватися дитиною як прийнятні, справедливі і доцільні, корисні і пов’язуватися у свідомості дитини з її почуттями, інтересами, мотивами, переконаннями і самооцінкою. Тільки при такій умові знання дитини про норми безпечної поведінки будуть перетворюватися у внутрішню потребу і мотив та реалізовуватися у її поведінці.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розробок у даному напрямку. Аналіз різних теорій поведінки дає можливість вичленити дві позиції науковців щодо механізмів виховання стереотипів безпечної поведінки дітей. У західній психологічній науці існує тенденція пояснювати поведінку, визначаючи домінуючий вплив різних факторів: інстинктів, соціального середовища, наслідування різних ролей чи зразків. При цьому особистості відводиться пасивна роль у цьому процесі. З позицій вітчизняної психології безпечна поведінка дитини формується шляхом двостороннього взаємовпливу соціального середовища і дитини. Відповідно цих положень, дитина, пізнаючи соціальний світ, не лише засвоює норми поведінки, а й водночас розвиває саму себе, реалізовує свої прагнення, потреби, активну життєву позицію у своїй поведінці, стає активним перетворювачем соціального світу. Подальші розробки плануються провести у напрямку розробки, теоретичного обґрунтування та експериментального вивчення рівнів сформованості безпечної поведінки дітей дошкільного віку у соціальному середовищі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бандура А., Уолтерсон Р. Возникновение новых навыков при обучении посредством наблюдения. Современная зарубежная социальная психология / Под ред. П. Я. Гальперина, А.Н. Ждан. – М.: Изд-во МГУ, 1989. – 365 с.
2. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений / Пер. с англ. В. Дмитрук – С-Пб.: Лениздат, 1992. – 447 с.
3. Выготский Л.С. Детская психология: собр. соч. в 6-ти т. / Под. ред. Д.Б.Эльконина. – М.: Педагогика, 1984. – Т.4 – 432 с.

4. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / За ред. Л.Н. Проколієнко. – К.: Рад школа, 1989. – 608 с.
5. Skinner B. F. About behaviorism. – New York: Harher, 1974. – 354 с.
6. Фрейд. З. “Я” и “Оно” // Психология бессознательного. – М.: Просвещение, 1989. – 440 с.
7. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник. – Харків: Прапор, 2004. – 640 с.

УДК 372. 3 (477)

Н.І. Король

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ В УКРАЇНІ ТА США

У статті здійснено порівняльний аналіз педагогічних технологій формування особистості дитини дошкільного віку, які використовуються в Україні та США, визначено особливості їх використання в практиці дошкільних установ в обох країнах.

The author made the comparative analysis of pedagogical technologies of formation of the pre-school children personality used in Ukraine and USA, the peculiarities of their practicing in pre-school establishments of both countries have been described.

Постановка проблеми. На сучасному етапі становлення Української держави за умови складного політичного і соціально-економічного її стану особливо відчутний негативний вплив на підростаюче покоління таких суспільних явищ, як злочинність, зубожіння, неадекватна моральна поведінка дорослих. Аналіз цих деструктивних процесів у сучасному суспільстві приводить до висновку, що є небезпека виростити покоління, яке зневажливо ставиться до культурних та загальнолюдських цінностей, не прагне до здорового способу життя.

Розв'язання цієї проблеми, як підтверджує вітчизняний і світовий досвід, можливе за умови оптимізації управління процесом виховання за допомогою гуманізації освіти, що має забезпечити формування цілісної гармонійної особистості, утвердження пріоритету людських цінностей у суспільстві, починаючи з дошкільного дитинства [1: 5]. Гуманізація освіти передбачає переорієнтацію на інноваційну організацію навчально-виховного процесу в усіх ланках освіти. Саме інновації забезпечують реалізацію завдань щодо формування особистості нового типу, сприяють розвитку творчих можливостей дитини, її інтелектуальної свободи, створення максимально сприятливих умов для самовираження дитини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Над проблемою педагогічних технологій формування особистості дитини працював В.О. Сухомлинський. Він неодноразово підкреслював, що нема і не може бути належного виховання без людської любові і поваги до вихованців, бо саме розумна любов і повага роблять дитину здатною піддаватись впливові педагога і колективу [2: 60].

Інноваційні підходи до виховання і формування особистості прагнули втілити в своїй практичній діяльності педагоги-новатори – В.Ф. Шаталов, С.М.Лисенкова, І.Л.Волков, Є.М.Ільїн, Т.І.Гончарова та ін. Цій проблемі присвячено також значну частину робіт Ш.О.Амонашвілі. Різні аспекти проблеми виховання розглядали такі дослідники, як В.Г.Бутенко, О.І.Виговська, О.І.Вишневський, Г.І.Іванюк, Б.З.Козак, Л.І.Макарова, В.М.Оржеховська, П.П.Осухова, Е.Ю.Парамонов, В.С.Петрович, Г.П.Пустовіт, С.В.Рудаківська, А.Й.Сиротенко, О.В.Сухомлинська, О.В.Столяренко, І.Г.Тараненко, Л.В.Ткачук та інші, авторами сучасних концепцій особистісно зорієнтованого навчання і виховання є І.Д.Бех, В.О.Білоусова, С.У.Гончаренко, Ю.І.Мальований, О.Я.Савченко, І.С.Якиманська та ін. Ці та багато інших авторів переконливо доводять необхідність